

УДК 159.962.7

Серга Т.О.¹, Квітка О.А.²

¹ канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² асп. НУ «Запорізька політехніка»

ЖИТТЄВА КРИЗА ОСОБИСТОСТІ ЯК ФАКТОР ЗАЛУЧЕННЯ У ДЕСТРУКТИВНІ КУЛЬТИ

«Життєва криза» визначається як кризовий стан, який виникає, коли особистість стикається із фрустраційною ситуацією та не має відповідних ресурсів, або суб'єктивно сприймає, що немає ресурсів, для її подолання, отже, людина не може ефективно впоратися з важливою життєвою проблемою [3, с. 114]. Згідно існуючих наукових класифікацій життєвих криз особистості (Анциферова Л.І., Виготський Л.С., Василюк Ф.Є., Донченко Е.О., Титаренко Т.М.) можна виокремити: вікові (нормативні кризи); за критерієм

тривалості: мікрокризи, короточасні, довготривалі; за критерієм результативності: конструктивні, деструктивні; за діяльнісним критерієм: криза операційного аспекту життєдіяльності, криза мотиваційно-цільового аспекту, криза смислового аспекту; за критерієм детермінованості: кризи, викликані інтрапсихічними чинниками, кризи, викликані ситуаційними чинниками; за критерієм складності: прості кризи, викликані однією подією, багатовимірні кризи, що торкаються майже всіх аспектів індивідуального життя людини [1].

Аналіз природи виникнення і перебігу життєвої кризи показує, що:

1) життєва криза виникає як емоційна реакція людини на загрозову ситуацію, коли виникають суттєві перешкоди у процесі досягнення життєво важливих цілей, котрі неможливо подолати звичним способом;

2) криза може виникнути в умовах, які зовні виглядають в цілому нормально, але існують ситуації, які є кризовими для всіх або більшості людей.

Наслідки переживання криз можуть бути негативними й позитивними.

Криза – це водночас і загроза для особистості, і можливість для росту.

Одним із негативних наслідків переживання особистістю тієї чи іншої кризи є залучення у деструктивні культи (секти). Найбільш небезпечними вважають кризу підліткового віку (факторами ризику є недостатній життєвий досвід і відповідальність за власні вчинки поряд із тяжінням до знайдення простих відповідей на складні запитання) та період пізньої зрілості (актуалізація потреби в інтеграції життєвого досвіду, набутті відчуття значущості). Кризи викликані зовнішніми обставинами – це ситуації зміни переконань і переоцінки цінностей, що зумовлює стан хаосу, на який легко накладається ідеологія секти. Додатково до факторів, які свідчать про потенційну небезпеку для людини бути залученою до деструктивного культу, належать також тривожність, репродуктивність мислення, довірливість, неактуалізованість особистості.

Аналізуючи мотивацію вступу до секти психологи звертають увагу на відчуття втрати сенсоутворюючих позицій власного «Я», що розвивається, з гіпертрофованою рефлексією; на мотивацію подолання наростаючого відчуття відгородженості від реального світу і спроби знайти магічний шлях до духовної досконалості [4, с. 45]. Метою будь-якої секти є контроль свідомості, який має на увазі владу не тільки над ухваленням рішень членами секти, а й над їхніми думками та відчуттями, над їх особою. Контроль над свідомістю встановлюється шляхом зміни ідентичності й нав'язування стереотипів поведінки і мислення. Найсильнішою технікою контролю свідомості, яку використовують секти, є індоктринація різноманітних страхів та фобій. Механізм деформації особи під час потрапляння в секту є фактичною дезінтеграцією образу «Я», що виріс природним чином. Відбувається насильницька заміна його штучно сформованим «псевдо-Я». Суть цього нового образу – бути керованим. Фактично така жертва зупиняється у своєму ро-

звитку. Людина починає жити поза особистою історією, поза світом реальних взаємодій із навколишніми суб'єктами.

Принципи впливу всіх сект на людину мають спільний характер:

1) ідеологія секти побудована з урахуванням трьох людських потреб – потреби у спільності, структурованості та значущості;

2) найбільш вразливими до залучення у секти є люди в період переживання онтогенетичних або спричинених зовнішніми обставинами криз, а секти забезпечують «полегшення переживання» криз;

3) сектанти характеризуються наявністю притаманних рис та властивостей, зокрема, – це відсутність відповідальності за власні вчинки та інфантильність [2].

Типові проблеми жертв деструктивних культів свідчать про посттравматичний стресовий розлад, який переживають останні, та включають вкрай порушену ідентичність, приступи паніки, тривоги, провини, депресію, психосоматичні симптоми, відчуття втрати довіри до світу поряд із переживанням насильства над душею. Консультування жертв деструктивних культів являє собою в більшій мірі інформаційну терапію. Основна мета роботи – відновлення у жертви критичності, посилення вільного волевиявлення. Серед окремих методів роботи застосовуються такі: турбота про задоволення природних потреб; відновлення часової перспективи; техніки когнітивної психотерапії, спрямовані на перевірку реальності, серед яких обговорення таких питань; різні форми соціально-психологічного тренінгу, соціальна реабілітація).

Таким чином, деструктивний вплив культового мислення на духовно-психологічні процеси особистості найбільше проявляється в період так званих особистісних криз людини. Саме ці життєві періоди найчастіше використовують лідери деструктивних культів для поповнення adeptами. На вирішення проблем негативного впливу «сектанства» спрямовані різноманітні підходи та методи соціальної реабілітації та психологічного відновлення людей, які стали жертвами деструктивних культів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Байєр О.О. Життєві кризи особистості: навчальний посібник. – Дніпро : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2010. – 244 с.

2. Гридкевець Л. Деструктивний вплив культового мислення на духовно-психологічні процеси особистості в період особистісних криз // Українська асоціація християнської психології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://christian-psychology.org.ua/psy-individ/4352-destruktivniy-vpliv-kultovogo-mislennya-na-duhovno-psihologchn-procesi-osobistost-v-period-osobistsnih-kriz.html> (дата звернення: 02.04.2025).

3. Петрук Н. Ю. Концептуальне обґрунтування понять «життєва криза» та «кризові ситуації» у соціально-психологічних дослідженнях / Н.Ю. Петрук // Наукові записки. Серія: Психологія. – 2024. – Вип. 1 (3). – С. 108-115.

4. Черезова І. Психологія життєвих криз особистості (курс лекцій) : навчальний посібник / І. Черезова. – Бердянськ : Вид-во БДПУ, 2021. – 110 с.